

Türk Aydınını - Toplum İlişkisi

İbrahim ÖZLER*

Abstract

The need of people for someone who will lead them to solution in questions they cannot solve by themselves has always been the problem. This need has always been felt from the first step of the establishment of the society up to now. There are people who can lead the people in our age as there were in the past warning and leading them. At this point it is possible to evaluate the "intellectual" on this basic principle.

Key Words: *Intellectual, Society.*

Giriş

Bir milletin hayatında aydınların çok önemli bir yeri vardır. Bir millet, sayıca ne kadar çok, kültürece ne kadar zengin olursa olsun, kendilerine öncülük edecek olan aydın kadrolara muhtaçtır.¹ Çünkü toplumun bütün üyelerine öncülük edecek ve bu görevi yüklenmiş bir grubun olması kaçınılmazdır.²

O halde gerçek aydın gücünü milletinden ve onun değerlerinden almaktadır. Ona sırtını dönmek bir yana, ona rehber ve göz olur. Buna bir de milliyetçi aydın sıfatı verilirse onun, milletinden kopuk olmasını düşünmek mümkün değildir. Aydın; kültürüyle, tarihiyle, felsefesiyle, sosyal anlayışıyla her şeyini sürdürebilir. Böyle bir aydın bir tane de olabilir, birkaç tane de. Çokluğu ise muhakkak ki arzulanan bir şeydir. Ama kendi toplumuna ve değerlerine yabancı insanlardansa, ışığını her tarafa yayan bir güneş de yeterli olabilir ve hayat verebilir.³ Bunun içindir ki aydını

* **Dr.**, Ağrı/Hamur Müftüsü.

1 Arvasi, Seyyid Ahmet, *Emperyalizmin Oyunları*, Burak Yay., İstanbul, 1999, s. 14.

2 Bulaç, Ali, *İslâm Dünyasında Düşünce Sorunları*, İz Yay., İstanbul, 1995, s. 119.

3 Dülger, "Kime Darı Kime İnci Verileceğinin Çok İyi Bilinmesi Gerekir", *Milli Kültür Derg.*, Kültür Bakanlığı Yay., sayı: 70, Mart-1990, s. 9.

şartlandıran, aydının düşüncelerine istikamet veren, düşüncesinin hudutlarını çizen, kucağında yaşadığı cemiyettir. Kimse bunun dışına çıkmamıştır ve çıkması da mümkün değildir.⁴ Çünkü aydının kaynakları: Çarşı, pazar, sokak, iş yeri, tarla, köy, olaylar, kurallar, gelenekler ile halkın yaşam dili ve tavrı, dolayısıyla da halkın bizzat kendisidir.⁵ Kısaca aydın, toplumun en hassas bölümüdür, vücut hasta olunca deride yaralar belirmeye başlar. Aydının çözülmesi de bir hastalık belirtisi olarak sayılabilir.⁶

Kavramların Etimolojik Anlamı

Aydın-halk ilişkisini ele alabilmemiz için aydın ve halk kavramları üzerinde durmamız gerekmektedir.

Aydın, belli bir eğitim görmüş, değişik dünya görüşlerini bilip onları yorumlayabilen ve kendi dünya görüşü doğrultusunda meselelere çözümler getiren insandır.

Halk ise şöyle tarif edilmektedir: “Yöneticilere göre bir ülkedeki kalabalık.”⁷ Öyleyse “Aydının ölçüsü ne? Kalabalıkla aydını kesin olarak ayıran bu tarif demokrasiyle nasıl uzlaşabilir?”⁸

Biz ise günümüzde aydın ve halk kavramlarının birbirinden farklı olduğunu kabul etmekteyiz. Elbette ki aydın halktan biridir, onun halkta olmayan aydınlatıcı, eğitici, öğretici ve yönlendirici özellikleri vardır. Bütün bu özellikler göz önünde bulundurularak sosyo

loglar, halk kavramının tanımını şu şekilde yapmışlardır: Üyeleri yoğun bir şekilde bir arada toplanmış olmayan, tesadüfilikten uzak, devamlı ve yaygın bir gruptur. Karşılıklı tesir münasebetleri de grubun yaygınlığının, grubun tabii bir neticesi olarak radyo, televizyon haber vasıtaları gibi vasıtalı yollarla vuku bulmaktadır.⁹

Aydının Toplum Karşısında Aldığı Durum

Osmanlı devletinin tarihi ve ekonomik gelişmesi sürecinde sınıf kav-galarına tanık olunmamıştır. Oysa Avrupa, fikri ve sosyal reformları ger-

4 Meriç, Cemil, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yay., İstanbul, 1997, s. 394.

5 Şeriatî, Ali, *Öze Dönüş*, çev. Kerim Güney, Kitabevi Yay., İstanbul, 1997, s. 185.

6 Meriç, Cemil, *Mağaradakiler*, Ötüken Yay., İstanbul, 1978, s. 41.

7 Bkz. Meriç, *Mağaradakiler*, s. 242.

8 Meriç, *Mağaradakiler*, s. 242.

9 Kurtkan, Âmiran, *Genel Sosyoloji*, İstanbul Üniv. Yay., No: 2144, Fakülteler Mat., İstanbul, 1978, s. 233.

çekleştiren bir sınıf olduğunun şuurundaydı. Osmanlı devleti kültürel alanda Avrupa'yla yakın ilişkilere girince Türk aydınları, batı kültür ve ideolojilerini kendilerine gaye edinmiş ve yaşamlarını ona göre düzenlemeye çalışmışlardır.

Halk, kendisiyle beraber aynı safta namaz kılan, aynı kahvede oturup sohbet eden, aynı his ve heyecanı paylaşan aydınla, asırlarca beraber yaşamış ve aydını kendisinden farklı birisi olarak görmemiştir. Halk, aydının kendisinden daha bilgili, ve daha kültürlü olduğunu biliyor ve ona göre de saygı gösteriyordu, ancak, aydının kendilerinden farklı birisi olduğunu kabul etmiyordu.

Tanzimat'la birlikte başlayan dışa açılma çabaları sonucunda aydınlarımızda, batı kültürünün tesirleri görülmeye başlanmıştır. Artık aydın, ara sıra camiye geliyor, kahveye pek uğramıyor, uğradığı zaman da kendini onlardan daha üstün ve farklı birisi olarak gösteriyor ve onları küçümseyordu. Bu durum ise halkın, aydın ile olan bağını zayıflatmış ve Türk aydınını halkın nazarında güvenilmez bir konuma sürüklemiştir.

1908'den beri bütün Türk aydınları memleketi batırmışlar ve bütün aydınlar da Türk olduklarından utanmaktadırlar. Unutulmamalıdır ki, millet, intelijansiyasıyla millettir. Kendisinden utanan bir intelijansiya ne getirebilir? Müslüman değildir, Türk değildir, Anadolu ile de hiçbir münasebeti yoktur.¹⁰ Meriç'in ifadesiyle; "Mağaranın içi, mağaranın dışı, insanlık aynı sefil putlara tapan bir şaşkınlıklar kafilesi. Hakikatte mağaranın içi de dışı da bir. Yüz elli yıldır gölgeler âleminde yaşıyoruz. Kitap, kendi insanından kopan aydının trajedisi, amacı, bu yeraltı mağarasına bir parça aydınlık getirmek."¹¹

Meriç'e göre aydın ve halk arasındaki kopuş 1839'dan beri vardır. Bu kopuşun en önemli müsebbibi ise aydındır. Zira Türk aydınına göre halk, terbiye edilmesi gereken bir kalabalıktır: "Realist olursak ve herşey nisbidir dersek, büyük ümitler beslemememiz için bir sebep yoktur. Türk insanı ilk defa olarak kendi istediği cemiyeti belirleme imkânlarına sahip olmuştur. Demokrasi demopedidir. Elbette ki karanlıktaki milyonlar bir anda doğru yolu bulamazlar. Bu geniş kalabalığın terbiye edilmesi lazım. Nasıl? 1839'dan beri devam eden bir yalanın sona ermesi ile. Aydın ve halk kopuşu var bizde. Halkın terbiye edilmesi lazımdır. Aydın, kendinden utanmakta, başka bir milletin tebaası olmak ihtiyacını duymaktadır.

10 Bkz. Yazan, Ümit Meriç, *Babam Cemil Meriç*, İletişim Yay., İstanbul, 1994. s. 99-100.

11 Meriç, *Mağaradakiler*, Arka kapak.

Demopedi aydınının bu kompleksten, haymatlos olmaktan kurtulması demektir. Batı'nın bütünüyle bizi mazimizden koparması, onun işine yaradı. Türk halkını kendisinden koparan ve her yabancı ideolojiyi elinde oyuncak hale getiren materyalizmdir. Ve bütün bu zararlı doktrinler ilerencilik olarak yutturulur bize. Her düşünen aydın kendi realitesinden kopmuş olduğu için kolaylıkla kendisini kabul ettirmektedir.”¹²

Görüldüğü gibi, Türkiye’de bir sınıf kavgası değil; aydın-halk uyumsuzluğu vardır.¹³ Öyleyse aydınla halk arasındaki bu çatışmanın temel sebepleri nelerdir? Bu soruya Erol Güngör şu şekilde cevap vermektedir: “Geleneksel kültürde dinin yeri büyüktür. Aydınlar, batı kültürünün tesiriyle ülkenin kalkınmamasının, memleketin gelişmemesinin kaynağını dine bağlayıp, en şiddetli eleştirilerini ve taarruzlarını bu yönde yapıyorlardı. Bu ise aydınla halkın arasını açıyordu. Ayrıca aydınlar dindar, okumuş insanları da aydın olarak kabul etmemektedirler. Şayet bir insan okumuş, kültürlü ise ve dindar görünüyorsa bu dindarlığı halktan bazı imtiyazlar koparabilmek ve halkın üzerinde bir nüfuz sağlamak içindir. Aydını halktan ayıran bir başka sebep de aydının, halkın gelenek, görenek ve ahlâki davranışlarını yıkmaya çalışmalarıdır. Netice olarak halk, artık eskiden saygı gösterip hürmet ettiği bu insanları kendinden görmemeye ve ayrı dünyaların insanları olarak kabul etmeye başlamaktadır.”¹⁴

Aydınla halk arasındaki diyalogun gerçekleşmesi için aydınının, halkın düşüncesiyle yetişmesi, halkın değerlerine bağlı olması, mukaddeslerine inanması ve halka öncülük edecek seviyeye gelmesi gerekmektedir.¹⁵

Meriç ise, aydın-halk ilişkisinde aydınların halktan nefret etmelerini, onların Avrupa hastalığına bağlamaktadır.

Halk, mazisine, yani inancına, gelenek ve göreneklerine sıkıca bağlıdır ve kendini bunlardan koparmaya çalışan insanlardan da kaçmaktadır. Halkın kendi kişiliğini ve inancını korumaya çalışması ise bir nefis müdafaasıdır.

*“Halk maziye çivili, bu, ahmakça taassup değil, insiyaki nefis müdafaasıdır. Aydınların ihanetini biliyor; korkuyor ve seziyor ki, hayatını idame ettirmenin tek şartı hareketsizlik. Bir başka lisanla konuşmaktadır aydınlar, halktan nefret etmektedirler.”*¹⁶

12 Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, s. 267.

13 Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, s. 172.

14 Bkz. Güngör, Erol, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yay., İstanbul, 1996, s. 34-44.

15 Kabaklı, Ahmet, *“Bizim Anladığımız Aydın, Doğu ile Batı'nın Bir Terkididir”*, Milli Kültür Derg., Kültür Bakanlığı Yay., Mart 1990, sayı:70, s. 13.

16 Meriç, Cemil, *Umrandan Uygurlığa*, Ötüken Yay., İstanbul, 1977, s. 25.

Bugün artık açıkça görülmektedir ki Batılı eğitimden geçmiş olan aydınlarımız kendi acılı halklarının şarkısını söylememekte, tam aksine ondan nefret etmektedirler.¹⁷

Aydınlar, Tanzimat'tan sonra ülkesiyle manevi ve kültürel bağlarını yavaş yavaş koparmışlar, bunun yanında kültürüne ve manevi değerlerine bağlı olan halktan da iyice uzaklaşmışlardır. Hatta Meriç'e göre, okuyan halk da kendi kültürüne yabancılaşmaya ve kendi kültürünü beğenmeye başlamıştır:

*"Yeni Türk sanatçısı kendini Batı'lı olarak algılar. İçinde yaşadığı toplumu ise "Doğulu" diye küçümser. Küçük aydınlar; hatta biraz gözü açık mahalle kızları, yalnız çeviri romanları okumakla, Türk filmlerine gitmekle övünürler. Büyük şehirlerimizin -Allah muhafaza- o sanat çevrelerinde Fransız resmi, İngiliz şiiri, Rus müziği, İtalyan sineması, herhangi bir Türk sorunundan önce konuşulur."*¹⁸

İnsanlar eski tutum ve davranışlarını değiştirmeye kalktıklarında bir buhranla karşı karşıya kalırlar. Eski ve yeni çatışması ferdin kendi iç yapısında olabileceği gibi toplumda da olabilir. Toplumdaki sosyal buhran; eskiyi savunanlar ile yeniyi savunanlar, ya da kendi öz kültür ve inancını savunanlarla yeni ideolojileri savunanlar arasında meydana gelir. İşte o zaman, halkı şuurlandırmakla görevli aydınlara büyük görevler düşmektedir. Meriç, bu sosyal değişmeden aydınların da etkilendiklerinden bahsetmektedir. Burada aydının görevi, üzerine düşeni soğukkanlılıkla yerine getirmesi, yani halkı aydınlatmasıdır. Kısaca aydının görevi, aydınlık getirmek yani aydınlatmaktır.¹⁹

Aydın insan sadece "sokaktaki adam" tipinin haberdar olmadığı bilgilere sahip olan kimse değildir. Onu halktan ayıran taraf, herşeyden önce farklı ve ileri seviyedeki bilgiyi kazanabilecek bir zihni terbiye ve düşünme metodu kazanmış olmasıdır. O, bir hadise ile karşılaştığı zaman "bu nedir?" sorusunu sormaz, çünkü bu suale alacağı cevap onun ancak görenini anlama ihtiyacına cevap verir, görüneni anlamak için de vasat bir insandan daha fazla bir zihni gayret sarf etmeye ihtiyaç yoktur.

Halkın dünyası inançlara, kanaatlere dayandığı halde aydının dünyası daima ispat ve tahkik mevzuu olan bilgilere dayanmaktadır. Halkın bilgisi çok defa hadiselerin oluşundan sonraki müşahedelere bağlı kal-

17 Bulaç, Ali, *Din ve Modernizm*, İz Yay., İstanbul, 1995, s. 144.

18 Meriç, *Umrandan Uygurluğa*, s. 25.

19 Meriç, Cemil, *Bir Facianın Hikâyesi*, Umran Yay., Ankara, 1981, s. 2.

dığı için istikbalde olacaklar hakkında hiçbiri güvenilir tahmin veremezler. Buna karşılık aydın, bu hadiseler karşısında “niçin” sorusunu sorup sebep-sonuç münasebetlerini araştırdığı için bizi hali hazırda yaşamaktan kurtarır ve gelecek hakkında sağlam bir tahmin kazandırır. Onun bu tavrı kendini tamamen ilim adamına yaklaştırmaktadır. İlim adamı ise bilgisini, her problemi çözebileceğine inanmadığı için ancak araştırdığı, tahkik ve ispat mevzuu yaptığı konulardaki bilgisine güvenir. Hatta bu türlü bilginin dahi mutlak hakikat olduğunu iddia etmez. Dünyanın bütün hadiselerine bir mana verme iddiasında bulunan doktrinlere bu yüzden ilim sahasında itibar edilmez. Bunlar ancak vasat insanın zihni seviyesine hitap eden anlama sistemlerinden ibarettir ve ilmi bilgi vasfı da taşımamaktadırlar.²⁰ Bu yüzden aydının “aydın olmak” diye toplumda üstlendiği konum mutlak iletişimsiz ve verimsiz bir konum olacaktır.²¹ Zaten entelektüelin toplum kurmadaki rolü onun kendi araştırmasında daima dinamik oluşudur. Aksi taktirde, kişiliğinden ve taahhüdünden kendisini sıyrarak olan tarihi determinizme yenilmek durumunda kalacaktır.²²

Aydın-toplum ilişkilerinde dikkati çeken hususlardan birisi de, bu ilişkilerin menfi bir takım oluşumlarıdır. Bunlar, aydının halktan uzaklaşma sürecinde ortaya çıkan yabancılaşma ve aydın despotizmi gibi ayrımlardır. Bu ayrımların temel sebebi ise iletişimsizliktir. Halk ile aydın arasındaki iletişim kopukluğu ya onları birbirine yabancılaştırmış ya da onlar arasında gergin bir ilişki doğurmuştur.²³ Aydının topluma yabancılaşması ülkemizde Batı’ya nazaran daha ileri seviyelere varmışsa, bunun sebebi aydın-bürokrat karışımında aramak gerekmektedir.²⁴ Tarih boyunca dünyanın her ülkesinde aydının iki amansız hasmı vardır. Bunlardan birisi de bürokrattır. Buna göre aydın, iktidarla olan ilişkilerinde ancak bir bürokrat olarak davrandığı ölçüde ve oranda aklanıyor ve olumlu bir öge sayılıyor. Ama düşüncesi, ilkeler ve tutumlar düzeyinde bir muhalefet dile getirdiği zaman aydın, aynı bilgilenme süreçlerinden ve pratiklerinden geçmiş olan politikacı tarafından suçlanmaktadır.²⁵ Tarih, iktidarı

²⁰ Güngör, Erol, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, Ötüken Yay., İstanbul, 1996, s. 253-255.

²¹ Şeriatî, Ali, *Anne Baba Biz Suçluyuz*, çev. Kerim Güney, Seçkin Yay., İstanbul, 1994, s. 99.

²² Şeriatî, Ali, *Kültür ve İdeoloji*, çev. Orhan Bekin, Birleşik Yay., İstanbul, 1996, s. 158.

²³ Şeriatî, *Kültür ve İdeoloji*, s. 145.

²⁴ Ülgener, Sabri E., *Zihniyet Aydınlar ve İzm’ler*, Mayaş Yay., Ankara, 1983, s. 73; Bkz. Bulaç, Ali, *Bir Aydın Sapması*, İz Yay., İstanbul, 1995, s. 122.

²⁵ Oktay, Ahmet, *Şiddet Söz Yaşam*, Ark Yay., Ankara, 1995, s. 169-170.

ele geçirdiğinde kimi politikacıların bile aydınla ters düştüğüne ilişkin sayısız örneklerle doludur.

Aydınlarımızla halkımız arasındaki çelişkiler ve iletişim kopukluğu, insan temeline ilişkin aykırılıklardan kaynaklanmaktadır. Okumuşlar bu noksanlıklarını tamamlayıp yahut aykırılıklarını giderip milli mukaddeslerimize, bakış açılarımıza sahip çıktıkça halkımızla da bütünleşmesini sağlayacak ve öncülük görevlerini de rahatça üstlenebileceklerdir.²⁶

Toplumca fikrin kıymeti ne söylendiği ile değil, kimin söylediği ile ölçülmektedir.²⁷ Böylelikle aydın toplum nazarında hassas bir mevkiye bulunmaktadır. Bu yüzden aydının söylediklerinin toplumca benimsenmesi, aydının topluma yabancılaşmamasını gerektirmektedir. Bu anlamda kendisini kabul ettirmesi, konumunun muhafazası ve toplumsal kalkınma için aydının göze alması gereken birtakım zorluklar da sözkonusu olacaktır. Ülgener'in ifadesi ile zaten "yığınla beraber oluş ve onu etkileme çabası" aydının bildiğimiz fonksiyonunun ta kendisidir.²⁸ Ya yalancılıkla ya da boş bir uğraş.²⁹

Aydının topluma ulaşma vasıtaları ve yönleri de zamana, mekâna, toplumsal yapıya yani cemaatin özelliklerine göre de farklılık göstermektedir. Nitekim günümüzde artık aydınların yükselen değerler karşısındaki anlayışları hem ideolojik yapılanmaları aracılığıyla hem de artık her zamankinden daha çok kitlesellik kazanmış gibi görünen medya araçları aracılığıyla topluma hızla ulaşabilmektedir.³⁰

Yalnız konuşan aydın ancak kendisini bir hareketin gerçekliği ile, bir halkın özlemleri ile, müşterek bir idealin peşinde ortak olarak koşanlarla birleştiğinde sesi yankı bulur.³¹ Hasılı, halkı iptidai zihniyetinden modern ve medeni zihniyete yükseltebilmek için iki sınıf arasında duyguluğun da köklerine dayanan bir köprü kurmak lazım gelecektir.³²

Bugün, Batılılaştığını sanan Türk aydınının kendisine bile itiraf etmekten çekindiği bir dramı vardır. O da kendi geleneksel kültürüne ve değerler sistemine karşı duyduğu güvensizliğin onu kendi toplumun-

²⁶ Kösoğlu, Nevzat, "Beynelmilel Aydın Yoktur", Milli Kültür Dergisi, Kültür Bakanlığı Yay., Mart 1990, sayı: 70, s. 6.

²⁷ Türköne, Mümtaz'er, "Gelenek ve Aydın", Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, Bağlam Yay., İstanbul, 1995, s. 297-298.

²⁸ Ülgener, a.g.e., s. 91.

²⁹ Şeiati, Ali, *Ne Yapmalı?*, çev. Muhammed Hizbullah, Birleşik Yay., İstanbul, 1995, s. 61.

³⁰ Subaşı, Necdet, *Türk Aydınının Din Anlayışı*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1996, s. 86.

³¹ Said, Edward, *Entelektüel*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995, s. 95.

³² Ülken, Hilmi Ziya, *Aşk Ahlakı*, Demirbaş Yay., Ankara, 1971, s. 46.

dan yalnızlığa itmesidir. O, bu güvensizlik içinde yaşadığı sürece halk da ona karşı güvensizdir. Türk aydını başka bir dünyaya aittir. Ama ailesi, coğrafi, tarihi ve toplumsal bağları buradadır. Başkasına ait olma duygusu içinde yaşayan biri zorunlu olarak bulunduğu ve yaşadığı yerde bir tür sürgün hayatı yaşar. Yalnızdır ve çaresizdir. Yabancılaşmanın peşini bırakmadığı yalnızlık duygusu da hayatı boyunca onu yalnız bırakmaz.³³

Türk aydınının temel vasıflarından birisi de kendi halkını sömürge ahalisi olarak görmesidir. İşte bütün mesele burada odaklanmaktadır.³⁴ Bundan dolayıdır ki gelişmesini tamamlamamış, hazır olmamış, düşüncede gerekli değişimi yaşamamış, fikri değişmemiş, kültür toprağının³⁵, tarihin ve anlayışının derinliklerine medeniyetin köklerini ve ayaklarını dikmemiş bir toplum bunları dışarıdan almış ve monte etmiştir.³⁶ Toplumun sözcüsü olma³⁷ durumundaki aydının kriz düzeyindeki eksikliği³⁸ nedeniyle benzer problemler bir kültürel yabancılaşma ve yozlaşma düzeyinde sürmektedir.

Ancak son zamanlarda olağan dışı biçimde kendini gösteren hareketlilik, Türk toplumunda pek çok düzlemde kişisel bağların ve köklerin çarpıcı bir şekilde erozyona uğramasına yol açmıştır. Bu, yalnız köyden kente göç problemiyle değil; ancak yaşanan toplumsal yığılma olayıyla birlikte köylerin, kasabaların ve kentlerin görünümünü değiştiren, tabandan tavana kadar geniş bir alanda gözlemlenen toplumsal transformasyon problemiyle de bağlantılıdır.³⁹ Problemin bu şekilde resmedilen hali yalnızca kitleleri değil, aydınları da derinden etkilemeye devam etmektedir. Aydın, bu bağlamda göstermeye cesaret edebileceği tavır ve tutumlarıyla varlığını fonksiyonel bir boyuta bağlamayı başarabilecektir.⁴⁰

Ülkemizde halk-aydın ikiliği, Ziya Gökalp'in de işaret ettiği gibi bir yabancılaşma halidir. Gökalp, bu kültür ikiliğini Tanzimat'tan sonra Batı modeli eğitim kurumlarının açılması ve Batı ile olan kültürel ilişkilerin arttırılmasıyla ortaya çıkan aydınlara bağlamaktadır. Yabancılaşma, aydı-

33 Bulaç, *Bir Aydın Sapması*, s. 56-57

34 Özel, İsmet, *Sorulunca Söylenen*, der. Kâzım Sağlam, Çıdam Yay., İstanbul, 1991, s. 41.

35 Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., İstanbul, 1997, s. 146-147.

36 Şeriatî, Ali, *Aydın*, çev. İbrahim Ağacan, Dünya Yay., İstanbul, 1992, s. 43.

37 Meriç, *Mağaradakiler*, s. 148.

38 Aydın, Mehmet, *Din Fenomeni*, Tekin Kit., Konya, 1993, s. 385.

39 Mecker, Michael E., "Türkiye Cumhuriyetinin Yeni Müslüman Aydınları", çev. Yusuf Kaplan, *Bilgi ve Hikmet*, sayı: 1, Kiş 1993, s. 157.

40 Subaşı, a.g.e., s. 86.

nın halktan uzaklaşma sürecinde ortaya çıkmaktadır.⁴¹ Bu yüzden ülkemizde halk ve aydın kesin bir ikilik içerisinde. Şu anda halkın benimseydiği ve yücelttiği değerleri benimseyen aydınların sayısı da azdır.

Bu noktada aydının fonksiyonunu Nasreddin Hoca'nın şu fıkrasıyla ifadelendirebiliriz: "Hoca bir gün ormanda topladığı odunları eşeğine yükler ve yola çıkar. Sarp bir yerden aşağıya doğru inerken yolun ucundaki gölü gören eşeğin, susuzluğu nedeniyle dolu dizgin geldiğini gören göl kıyısındaki kurbağalar ürkerek birden suya atlarlar. Kurbağaların bu atlayışları, eşeğin kendini frenlemesine ve uçuruma yuvarlanmasına engel olur. Hoca bunun üzerine kurbağalara bozuk para atarak onları ödüllendirir."⁴²

İşte aydınlarımız da dolu dizgin, belki bilinçsizce ilerleyen toplumu tehlikelerden kurtarmak için devreye girerler ve yol gösterirler. Bu yol göstericilik için de gerekli şartlardan biri iletişimdir. Toplumu aydınlatma vazifesini kendinde gören Türk aydını, toplumda bütünleşmeyi sağlamak amacıyla, gerginliklerin azalması için uğraşacak, gerginliklere müdahale ederek aynı değerlere sahip olma amacıyla ortak bir dil geliştirerek ve sağlıklı ilişkiler kurarak sorumluluğunu yerine getirmeye çalışacak ve bütün bu özellikleriyle toplum içerisindeki gerçek yerini almış olacaktır.

Yabancılaşmanın bizdeki belirtilerinden birisi de yönetim ile yönetilen halk kitleleri arasında sürüp giden iletişimsizliktir. İletişimin kurulabilmesinin ön koşulu, belirleyici konumda olanların, hakkında politika üretme durumunda oldukları kitlelere içeriden bakabilmeyi öğrenmek ve onlarla duygusal bağ kurabilmektir. Bu bir nevi politikacı-halk yaklaşması demektir. Bu tartışmalarda aydınların etkisi ise siyasi şartlara göre değişir. Bazen iktidardakilere programlar sunar, bazen gerçekleştirebilecek veya gerçekleşmesi imkânsız tedbirler teklif ederler. Fakat etkileri daima geniş bir alana yayılır.⁴³ Bu bağlamda Batı'da olduğu gibi ülkemizde de aydınlar, sosyal yapı ve siyasal rejimin yönlendirilmesinde birinci derecede etkili olmuşlardır. Ancak buradaki problem; politika ve aksiyon adamlarının en zayıf yanlarının, düşünce adamını küçümseyişleridir. Bilinmelidir ki beyinle kol, nazariye ile aksiyon el ele vermedikçe toplumun sıhate kavuşması beklenemez.⁴⁴

41 Erkal, Mustafa, *Sosyoloji*, Filiz Kit., İstanbul, 1987, s. 307.

42 Bkz. Usta, Niyazi, "Nasreddin Hoca Nüktelerine Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Akademik Araştırmalar Derg.*, Yaz-1996, s. 127-130.

43 Meriç, *Mağaradakiler*, s. 45.

44 Meriç, Cemil, *Kırk Ambar*, Ötüken Yay., İstanbul, 1980, s. 454; Ayrıca bkz. Yazan, a.g.e., s. 111.

Meriç'e göre politika, sürüleri gütmeye ve sınıflar arasında bir denge kurma sanatıdır. Politika, cemiyet halinde yaşayan insanların mümkün olduğu kadar birbirlerine az zarar vererek yaşamalarını sağlar. Dolayısıyla politika bir yönetici ilmidir. Bununla birlikte insanı en çok ilgilendiren konulardan da uzaklaştırır.⁴⁵

Burada politikanın başlıca problemi; belli bir programın gerçekleştirilmesi için halkı bir davanın, henüz gerçekleşmemiş bir davanın ham maddesi olarak kabul edip etmeme meselesidir.⁴⁶

"Şu kanaatteyim ki, politika seni hayal kırıklığına uğrattacak. Tilkiler içinde bir arslan. Ama yaşamak kavga demek. Büyüyeceksin dövüştükçe. Yaralanacaksın da."⁴⁷

Aydın siyasetle uğraşmamalı⁴⁸ diyen Meriç, bununla birlikte aydının bağlanamazlık edemeyeceğini de vurgulamaktadır.

Aydının iktidar ve iktidar odakları karşısındaki muhalefet hakkını sürdürebilmesi de kolay görünmemektedir. Aydınların siyaset dışı kalamayacağı fikri, böyle bir şeyi istemenin de mümkün olamayacağını gösterir. Çünkü, beyaz eldivenle politika yapılmaz. Politikacı da yarı insan yarı hayvan olmalıdır. Hayvan, yani tilki ve aslan, pusuya düşmemek için tilki, kurtları haklamak için aslan.⁴⁹

Bu noktada aydın ile yöneticiyi de birbirinden ayırmak gerekmektedir. Çünkü her aydın yönetici olmayabilir. Şüphesiz ki yöneticinin aydın kişi olması beklenir. Bu durumda aydının, yönetici, uzman veya herhangi bir meslek sahibi olarak toplumda bir fonksiyonunun olabileceği ortaya çıkmaktadır.

Bir arada yaşayan her insan toplumunda bir işbirliği vardır. Geniş ve organize olmuş toplumlarda bazıları ticaretle, bazıları üretimle, bazıları sanatla, bazıları yöneticilikle, bazıları da bilimle uğraşmaktadırlar. İşte aydınların da toplumda diğer mesleklerin üstlenemeyeceği ve onlardan ayrı görevlerinin olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, bir toplumda belirli tip problemlerle uğraşacak meslekler veya gruplar vardır. Burada aydınlar için de belirli bir takım problemler söz konusudur. Bu problemleri hiçbir mesleğin tek başına, salt o meslek açısından ele alıp çözmesi

45 Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, s. 114.

46 Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, s. 265.

47 Meriç, Cemil, *Jurnal 2*, İletişim Yay., İstanbul, 1993, s. 155.

48 Meriç, *Mağaradakiler*, s. 58.

49 Meriç, *Jurnal 2*, s. 153.

söz konusu değildir. Bu problemler, o toplumun sahip olduğu değerler ile de yakından ilgilidir.

Burada dikkat edilmesi gereken şey; gerçek anlamıyla aydının kendini tamamen bir hükümetin siyasi hedeflerine ya da büyük bir şirkete teslim etmiş bir memur ya da işçi olmadığının bilinmesidir.⁵⁰

Meriç, aydınların, kucağında yaşadıkları cemiyetin ideolojilerini, peşin hükümlerini yenemeyip, onların tesiri altında bulduklarını⁵¹ belirterek, aydın-siyaset ilişkisindeki tercihini şöyle belirler:

“Önünde birçok yollar var: Politika bunlardan biri. Belki en aldatıcısı olduğu için en câzibi. Mutlak'ın ve sonsuzun rüyası. Mukaddes bir abes. Bana sorarsan kütüphanene dön, yani kitap ol, aydınlan ve aydınlat.”⁵²

Bu ifadelerden de açıkça anlaşılacağı üzere Meriç, ışık arayan, aydınlanmak ve aydınlatmak isteyen birisi olmayı istemenin yanında, politikanın kurtarıcılığına da inanmamaktadır.

Ancak, günümüzde toplumsal ilişkilerin karmaşık bir hale gelmesi ve kitlelerin daha fazla bilgilenmesi, siyaseti yürütmek için daha çok aydın insana ihtiyaç duyulduğunun en açık örneği ve göstergesi olarak önümüzde durmaktadır. İletişimin son yıllardaki patlaması ise bu süreci bütünü hızlandırmıştır. Çünkü insanlar, her gün her kararın gerekçesini biraz daha derinliğine ve ayrıntılı olarak istemeye başlamışlardır.

Bütün bunlar, toplumun entelektüel zekâsı ve birikimi ile halkın rızasını birleştirmeyi her geçen gün daha da fazla bir aydın işi haline getirmektedir.⁵³

Sonuç

Aydın, toplumunu bütün yönleriyle tanıyan ve onun sorunlarının bilincinde olan, kaderini çizebilen, mazisini ve maneviyatını bilen, kendisi seçebilen ve toplumu hakkında karar verebilen kimsedir. Bu durumda aydın, hem toplumunun değer yargılarına dayanan, hem de değiştirilmesi gereken değer yargılarını da yine o toplumun değerleri çerçevesinde ve onlara uygun olarak teşhis edebilen kişidir.

50 Said, a.g.e., s. 83.

51 Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, s. 233.

52 Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, Ötüken Yay., İstanbul, 1979, s. 47.

53 Ergün, Hüseyin, “*Siyaset Aydın İşidir*”, *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, Bağlam Yay., İstanbul, 1995, s. 516.

